

BİR HUZUR ARAYIŞI HİKÂYESİ: ABDULLAH EFENDİ’NİN RÜYALARI

A SEEKING PEACE STORY: ABDULLAH EFENDİ’S DREAMS

Dr. Öğr. Üyesi Sevgül TÜRK MENOĞLU

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Van / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-1704-8014

ÖZET

Abdullah Efendi’nin Rüyaları Ahmet Hamdi Tanpınar’ın uzun hikâyelerindedir. Hikâye, bir rüya kurgusu üzerinden ilerler. Hikâyenin kahramanı Abdullah Efendi’nin huzursuzluğu ve arayışları hikâyenin temelini oluşturur. Hikâyede gerçekle hayalin iç içe geçtiği görülür. Abdullah Efendi’nin kimlik arayışı öne çıkarılır. Abdullah Efendi kendinden memnun değildir. İçinde iki kişilik taşımaktadır. Bu iki kişilik sürekli mücadele içindedir. Abdullah Efendi’nin kendi içinde yaşadığı bu ikilik çatışması onu yorar. Bu ikilik durumu, hikâye boyunca da Abdullah Efendi’yi bir arayışa sürükler. Bu arayışın neticesi sürekli olumsuzdur. Abdullah Efendi’nin bilinçaltıyla hesaplaması da bu arayış sırasında gerçekleşir. Bu arayış sırasında Abdullah Efendi’nin korku ve dehşete kapıldığı dikkat çeker. Huzursuzluktan sonra en fazla öne çıkan, korku hissidir. Hikâye boyunca da bu korku hissi Abdullah Efendi’nin peşini bırakmaz.

Anahtar kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdullah Efendi’nin Rüyaları, huzursuzluk, arayış, rüya

ABSTRACT

Abdullah Efendi’s Dreams is one of the longest stories of Ahmet Hamdi Tanpınar. The story moves through a dream fiction. Abdullah Efendi’s, who is the the protagonist of story, unrest and seeking peace forms the basis of story. It is seen that reality and dream intertwine in the story. Abdullah Efendi’s search for identity is highlighted. Abdullah Efendi is not satisfied with himself. He carries two character inside. This two character are in constant struggle. Abdullah Efendi’s this duality conflict exhausts him. This duality leads Abdullah Efendi to a seeking throughout the story. The result of this seeking is always negative. The reckoning of Abdullah Efendi’s subconscious also takes place during this seeking. It is pointed out that Abdullah Efendi is feared and terrified during this seeking. The most prominent feeling after the unrest is the feeling of fear. This feeling of fear also does not leave Abdullah Efendi throughout the story.

Key words: Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdullah Efendi’s Dreams, unrest, seeking, dream

1. GİRİŞ

“Öteden beri, rüyanın ikinci bir hayat olduğu söylenir”¹

Abdullah Efendi’nin Rüyaları Ahmet Hamdi Tanpınar’ın novella olarak da değerlendirilebilecek hikâyesidir. Rüya ile gerçekliğin iç içe geçtiği eserde belirli bir olaydan söz etmek mümkün değildir. Hikâye yalnız, insanlarla bir arada olmaktan çekinen, özgüvensiz ve obsesif bir karakter olan Abdullah Efendi’nin iç dünyası ile yüzleşmesinin hikâyesidir. Arkadaşları ile eğlenmeye gittiği bir meyhanede başlayan hikâye, yarı gerçek yarı olağanüstü olaylarla örülü bir kurgu ile devam eder. Meyhaneden sonra arkadaşları Abdullah Efendi’yi yanlarına alıp bir randevuevine gitmek isterler. Abdullah Efendi

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar “Şiir ve Rüya I”, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s.30.

kabul eder ve arkadaşlarıyla meyhaneden çıkar. Kapıdan çıkarken Abdullah Efendi, dönüp daha önce oturdukları masaya baktığında bedeninin sandalyede uyuyakaldığını görür. Dönüşte meyhaneye uğrayıp kendini almayı düşünür. İlk gittikleri randevuevinde Abdullah Efendi yine birtakım tuhaf manzaralarla karşılaşır. Bunlar da rüya ile gerçeklik arasında yaşanan durumlardır. Odada birlikte olacağı kadını beklerken duvarda zembile asılı yaklaşık iki yüz yaşlarında bir ihtiyar görür. Oradan ürpererek ayrılır. Gittiği ikinci randevuevinde ise göğüslerinden birinin takma olduğunu öğrendiği bir kadınla karşılaşır. Bu da Abdullah Efendi’yi dehşete düşürür. Hikâyenin bu kısmından itibaren Abdullah Efendi’nin yaşadığı tuhaflıklara bir de bütün gırtlığını yakan bir susuzluk duygusu eklenir. Bu susuzluk hissi ve su arayışı hikâyenin sonuna kadar Abdullah Efendi’ye eşlik eden bir eziyet olarak sürer. Sokaklarda yürümeye başlayan Abdullah Efendi, hikâyenin başında girdiği meyhanenin önüne geldiğinde dehşete kapılır. Orada bıraktığı bedeni yarı yanmış vaziyettedir. İtfaiyeciler onun bedenini ambulansa koyup götürürler. Bedeninin öldüğünü neden sonra kabullenir. Daha sonra bir merdivene oturup kendi cenaze töreni için bir konuşma hazırlar. Sokakta yürümeye devam eder. Ürkütücü bir görüntüye sahip kediler, köpekler ve insan bakışlı kuşlarla karşılaşır. Bunların hepsi bir arada ve karmakarışıktır. Bu durum onu yine korkuya sevk eder. Yolda ilerlerken evlerden birinin üst katından çıplak ve kanlı bir kadın vücudunun sokağa atıldığını görür. Bir papaz, cesedi parçalar. Bir cadı bir çocuğun kalbini yerinden çıkarır. Abdullah Efendi daha sonra bir kalabalığa rastlar. Bu kalabalığın içinde kendi cesedini yanında daha önce gittiği randevuevinde göğsü olmayan kadınla birlikte görür. Daha sonra gözüne kestirdiği bir eve girer. Burada bir süre kaldıktan sonra susuzluğunu hatırlar. Su arayışı içindeyken bir masanın üzerinde içi su dolu bir sürahi görür. Bu suyu içmek için bir bardak ararken yedi sekiz yaşlarında bir çocuk o suyu içmemesini, suyun kendisine ait olduğunu söyler. Abdullah Efendi suyu içmekten vazgeçer. Fakat çocuk Abdullah Efendi’nin peşini bırakmaz. Sürekli suyu içmemesi gerektiğini tekrarlar. Çocuğun bu tutumu karşısında korkuya kapılan Abdullah Efendi billur sürahiyi camdan dışarı fırlatır. Pencereden baktığında sürahiyi göremez. Vakit sabaha karşıdır ve bir adam köşeyi dönmektedir. Abdullah Efendi, bu adamın kendisi olduğunu düşünür.

2. HUZURSUZLUĞU İLE YÜZLEŞEN BİR OBSESİF: ABDULLAH EFENDİ

Rüya, Tanpınar estetiğinde en önemli belirleyenlerden biridir. Yazarın şiirlerinde, hikâye ve romanlarında ve fikri yazılarında rüya kavramının sıkça geçtiği görülür. Tanpınar, *Şiir ve Rüya* isimli makalesine “Öteden beri rüyanın ikinci bir hayat olduğu söylenir” (Tanpınar 1998:30) şeklindeki cümleyle giriş yapar ve makalenin devamında “iç içe iki oda gibi, uyanık hayat ile rüya yan yana dururlar”(Tanpınar 1998:30) ifadelerini kullanır. Abdullah Efendi’nin Rüyalari² da isminden itibaren bir rüya metni olduğunu okuyucuya hissettirir. Bununla birlikte hikâye ilerledikçe kurgunun rüya mı gerçek mi olduğu tam bir belirginlik kazanamaz. Hikâye boyunca rüya ile hakikat ve bilinçle bilinç akışının karışık bir biçimde ilerler. Bu durum, yazarın gerçeklikten kaçmak istemesiyle bağlantılıdır: “Hem günün olaylarının hem de kendi iç dinamiklerinin getirdiği yüklerin altında bunalan egonun zaman zaman kendisinden, diğer bir söyleyişle «gerçeklik ilkesi»nden kaçmaya gereksinimi vardır. Oyun oynama, hayal kurma ve genel olarak hayal gücünün devrede olduğu bütün eylemler bir yönüyle, bu gereksinimi karşılamaya yöneliktir.” (Cebeci 2004:345).

Tanpınar’ın mazi ile hal arasında sıkı bir bağ kurma eğilimi bu eserde de görülür. Mazisi, Abdullah Efendi’nin peşini bırakmaz. Hikâyede bilinç akışıyla sağlanan bu durum Abdullah Efendi’nin huzursuzluğunu mazisi ile irtibatlandırır. Tanpınar, Beş Şehir’in önsözünde mazi ile er ya da geç hesaplaşmanın kaçınılmaz olacağına dikkat çeker ve “[m]azi, daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz.” (Tanpınar 1998b:8) ifadelerini kullanır. Abdullah Efendi’nin huzursuzluğunun ve uyumsuzluğunun temelinde de bireysel mazisinden kurtulamamasının payı vardır. “[K]ırkını çoktan geçmiş bir adam”(s.171) olarak “Çok, pek çok şeyler, harpler, yangınlar, her cins ölüm, korkunç ve şifasız ızdıraplar” (s.171) yaşamıştır. En vahimi de “daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecesini bir ölüyle baş başa geçirmişti[r]”(s.171). Yazarın, geriye dönüşlerle Abdullah Efendi’nin hayatındaki bu trajediye değinmesi, Abdullah Efendi’nin daha sonradan anlatılacak olan tuhaf hikâyesinin de dayanağıdır. Bu yüzden Abdullah Efendi, arkadaşları gibi hayatın akışına uyum sağlayamamış, “kâinatla alakasını kesmiş” (s.175) huzursuz bir insandır. Durumundan hoşnut değildir. Bu sebeple alt

² Ahmet Hamdi Tanpınar, Hikâyeler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983. (Çalışmada kullanılacak alıntılarda verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.)

ve üst benliği arasında sürekli bir çatışma hali vardır. Bilinçaltındaki karmaşıklık onu rahat bırakmazken dış dünyaya uyum sağlama çabası da Abdullah Efendi'yi yorgun düşürür. Bu durum onun “mükemmel bir «obsede»” (Akyüz 1944:19) oluşuyla ilgilidir. Takıntılarıyla baş başa kaldıkça bilinçaltına daha da yoğunlaşan Abdullah Efendi için bu durum büyük bir eziyettir.

Normal bir hayat yaşayamamaktan mustarip olan Abdullah Efendi'nin dış dünya ile bağlantısının asgari düzeyde olması onun kendi içine yönelmesine sebep olur. “Daha ziyade kendi içinde yaşamaya alışmış olan Abdullah Efendi” (s.161) bu yüzden eşya ve varlıkla sorunlu bir ilişki içindedir. Devamlı kafasında gidip gelen düşünceler, sorgulamaları, maziye yöneliş Abdullah Efendi'yi tedirgin eder. Bu yüzden sıradan, durağan, eşyanın değişmediği bir hayat onda güven duygusu oluşturur. “Eşyanın sükûneti, değişmez manzarası onun için hayatta bir teselli ve zevk kaynağı” (s.172) olur. Abdullah Efendi, ne yaparsa yapsın kendini hiçbir şekilde derin iç yolcuğundan kurtaramaz. Bu yönüyle Abdullah Efendi'nin şizoid bir kişiliğin özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür. “Kopukluk, kapatılmışlık, temassızlık, kendini ayrı ya da yabancı hissetme, her şeyin bulanık olması ya da gerçek dışı gelmesi, kendini insanlarla bir hissetmeme ya da yaşamın anlamını yitirmesi, ilgini azalması, her şeyin boş ve anlamsız görünmesi gibi şikâyetlerin hepsi çeşitli yönlerden bu ruhsal durumu betimler.” (Guntrip 2003:11-12) Şizoid kişi, “nesnelere reddet[me]” (Guntrip 2003:12) eğilimindedir. Abdullah Efendi'nin de en büyük problemi, dipsiz bir kuyu gibi olan iç âlemine dalması ve dış dünya ile irtibatını koparmasıdır. Charles Brenner rüyanın “bilinçdışına uzanan yol” (Brenner 1998:16) olduğunu söyler. Abdullah Efendi, rüya aracılığıyla bilinç dışına uzanan yolda seyahat eder.

Hikâye, Abdullah Efendi'nin arkadaşlarıyla içki içip eğlenmek için gittiği bir meyhanede başlar. Mekânın meyhane olarak seçilmesi ve alkol alınması hikâyenin ilerleyen kısımları için önemli bir vurgudur. Abdullah Efendi'nin hikâyesinin birçok kısmı rüya ve şuur altıyla ilerleyeceği için, alkolle zihnin bulandırılıp gerçek dünyadan biraz uzaklaştırılması amaçlanır. Hikâyenin bütün sathına yayılmış olan muğlaklık Abdullah Efendi'nin bilincinin bulanık oluşuyla tamamlanır. Hikâye bulanıktır, çünkü hikâyenin isminde rüya kelimesi geçse de aslında tam olarak bir rüyadan söz etmek mümkün değildir. Bilinç akışı kullanılarak korku, vehim, cinsellik ve giderilememiş arzular, Abdullah Efendi'nin geçmişte yaşadığı tuhafıklar ve alt benlik-üst benlik çatışması hikâye metnini oluşturur. Abdullah Efendi, meyhanede kalabalık içindeyken bile aslında bilinçaltının en derinlerinde olmaktan kurtulamaz: “Arkadaşları seslendikleri zaman Abdullah Efendi kendisini bir kuyunun dibinde buldu; o kadar kâinatla alakasını kesmiş, kendi kendisi yahut sadece iradesi olmuştu.” (s.175)

Meyhanede kalabalık ve neşeli bir ortam, onu bilinçaltındaki huzursuzluk veren şeylerden kurtaracaktır. Abdullah Efendi'nin vehimlerinden kurtulması için kalabalıklar, büyük bir fırsattır:

“«Haydi diyorlardı, kendine gel, eğleneceğiz...» Abdullah Efendi birdenbire kuyusundan çıktı. Eğlenmek, ne güzel şeydi bu! Elbette eğleneceklerdi... Bu gece bunun için buraya toplanmışlardı. Hem o herkesten fazla eğlenecekti. Görülmeyen şeyleri gören, işitilmeyen şeyleri işiten ve bir hayali, bir gölgenin içinde, yani bir tasavvurun imkânlarındaki hudutsuzlukla kâinatı idrâk eden bir insan sıfatıyla eğlenecekti.” (s.175)

Abdullah Efendi, meyhane ortamında da bilinçaltının baskısından kurtulamaz. İlerleyen saatlerde alkolün de tesiriyle birtakım olağanüstü görüntülere şahit olur. Bu görüntülerden biri, yan masalarda oturan çiftlerden birinde görülür. Erkek, kadının elini avuçlarına alıp öptüğü sırada kadının bedeni bir anda kıyafetlerin içinden çıkar ve elbiselerin içi boş kalır. Adam elini çekip konuşmasına devam ettiğinde ise kadının bedeni tekrar giysilerinin içini doldurur. Bu tuhaf sahne hikâyede şöyle anlatılır:

“Erkek bu acayip istihaleye alışmış olacaktı ki, hiç telaş göstermeden elini geriye çekti ve tekrar uzak bir mırıltıyı andıran sesiyle konuşmaya başladı. Ve o konuştuğunda sandalyede yığılmış kalmış olan manto, elbiseler, çamaşır yığını yavaş yavaş sanki içlerine kuvvetli ve muntazam bir şekilde hava verilmiş gibi şişerek şekillerini aldılar. Yüzünün yerinde görülen acayip ve kirli muşambada yavaş yavaş bütün bir hayatı ve çizgiler meydana çıktı ve bir iki dakika içinde genç kadın yine aynı güzel, zarif ve taze manzarasını aldı, aynı taze tebessümle gülmeye başladı.” (s.170).

Abdullah Efendi, aidiyetsizlik hissiyle yaşayan bir karakterdir ve kendini güvensiz hissettiği de hikâye boyunca imlenir. Meyhanede gördüğü bu manzara Abdullah Efendi'yi dehşete düşürür. Dehşete kapılmasının sebebi gördüğü manzaranın tuhaflığından ziyade, kadın erkek arasındaki samimiyetsizliği

fark etmesidir. Abdullah Efendi, bu tuhaf manzaradan hareketle kadın ve erkeğin aslında birbirlerine ne kadar uzak olduklarını ve aralarında gerçek manada bir yakınlık olmadığını duyumsar.

Yine aynı mekânda bir başka manzaraya daha şahit olur. Bu manzara da bir önceki gibi Abdullah Efendi'yi dehşete düşürür. Abdullah Efendi, gördüğü bu sahne ile bir kadının sevgilisine/kocasına karşı ne kadar sadakatsiz olabileceğini fark eder. Masada oturan kadın, yanındaki erkekle konuşurken masanın altında durum daha farklıdır. Kadının ayakları bir başka adamın bıyıkları ile samimi bir ilişki içindedir:

“(…) Gördüğü şey haddizatında belki çok basitti, fakat bu sarhoşluk gecesinde birdenbire ona korkunç ve imkânsız göründü. Filhakika o mütevazı, hatta biraz utangaç terbiyesi ve heyecanı ile âşığını sessizce dinleyen iki ayak göreceğini ümit etmişti; hâlbuki onların yerinde dizlerine kadar açılmış gösterişli manzarasıyla, bütün bir sabırsızlık ve isyan içinde çalkanan iki kadın bacağı vardı.

“(…) Abdullah, ufak bir dikkatle bu konuşmanın istikametini buldu. Salonun ortasında çok muntazam fasılalarla önündeki makarna tabağına kesilmiş gibi düşüp sonra birden kalkan sefarethane kavas kılıklı adamın dik bıyıkları şimdi başka bir mânâ ve dikkat kazanmışlar, bu bacaklarla konuşmakta idiler.” (s.165)

Abdullah Efendi'nin temel problemi eşya ile ilgilidir. Çünkü hikâyenin başından sonuna kadar hâkim olan duygu, eşyanın formunun değişmesi, “şey”lerin asli yerinin kaybolmasıdır. Nesnelere, varlıkların eksik ya da olması gerektiğinden farklı bir biçimde bulunuşu hikâyedeki en dikkat çekici noktalardandır. Olayların rüya ile birlikte ilerlemesi de bu deformasyonu vermesi bakımından kolaylık sağlar. Meyhanede gördüğü manzaralarda da bu durum fark edilir. Sadakatsizlik, güvensizlik gibi duygular bütünün parçaları üzerinden verilir. Bunun için kadının bacağı ve erkeğin bıyığı, bütünü temsil eden parçalar olarak bu vurgu için kullanılır.

2.1. İkilik Durumu

Abdullah Efendi'nin ruh dünyası bir ikilik üzerine kurulmuştur. Üstelik bu ikilik durumu onun sürekli iç dünyasında çatışma yaşamasına sebep olur. Hikâyede Abdullah Efendi'nin alt ve üst benliği arasındaki çatışma Abdullah Efendi'nin sergilediği tavırların açıklayıcısı gibidir:

“Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayri memnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkâr ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. Ah bu ikinci Abdullah Efendi, bu üst kat sâkini... Hayır, o kiracı değil, evin asıl sahibi, efendisi, hükümrandı. Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti.” (s.163)

Abdullah Efendi'yi en çok yoran, yukarıda da değinildiği gibi onun içinde taşıdığı iki benliğin sürekli bir çatışma içinde olmasıdır. Bu durum, Abdullah Efendi'yi dış dünyadan koparıp iç mücadelesine yönelten en önemli sebeplerdendir.

İbrahim Şahin, “Tanpınar poetikasının dikkat çekici kavramları arasında sınır ve sınırsızlık, çokluk ve teklik ifade eden, sayı kavramı içeren zarf ve sıfatlar çok sık geç[tiğini]” belirtir (Şahin 2012:73). Bu durum, Abdullah Efendi'nin Rüyaları için de geçerlidir. Obsesyon karakterinin de tesiriyle Abdullah Efendi'nin sayılara merakı vardır. Etrafında gördüğü nesnelere veya numaraları yan yana getirip toplayarak ulaştığı tek ve çift sayılarla yorumlar yapar. Tek sayı vahdeti temsil eder ve Abdullah Efendi'ye göre, insanı emniyette hissettirir:

“Gelirken bindiği otomobilin numarasını hatırladı:1873. Rakamları mutlak kıymetleriyle tekrar topladı. Hepsini 19 ediyordu. 1+9=10. Sıfırı atıyordu. Elde kalan birdi. 1, onun çok iyi bir rakamıydı, evvela tekti ve sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıydı.” (s.172).

Sayıların sonucunun tek çıkması onu rahatlatır, fakat sonuç çift çıkarsa bu ikilik durumu Abdullah Efendi'ye dehşet verici gelir. İkilik kesreti oluşturduğu için Abdullah Efendi her zaman çift sayılarda kendi hayatı için bir uğursuzluk olduğunu düşünür:

“Başını kaldırarak tezgâhın arkasındaki rafta dizili içki şişelerini saydı, hepsi kırk yedi idi. Rakam yine tekti. Başka bir zaman olsa onunla iktifa edebilirdi. Fakat nedense 4 ile 7’yi topladı. 11 çıkıyordu. «Bir, bir daha iki eder» çift... Fakat niçin toplamıştı? Keşke çıkarsaydı, o zaman işler daha düzgün gidecekti...” (s.173)

Bu takıntı, Abdullah Efendi’yi hikâye boyunca bir felaket beklentisi içinde bırakır.

2.1.1. Alt ve Üst Benlik Çatışması

Abdullah Efendi, hikâyenin başında meyhanedeyken ve içki âlemi henüz tam başlamamışken endişeli ve tedirgindir. Girdiği ortama uyum sağlayamama endişesi taşımaktadır. Her ne kadar arkadaşlarının neşeli ortamına kendini vermeye çalışsa da başka bir âleme dalmaktan kendini alamaz. Arkadaşları onu her seferinde daldığı bilinçaltı dünyasından uyandırmak zorunda kalırlar. Gecenin ilerleyen saatlerinde ise başka bir yere gitmek için meyhaneden ayrıldıklarında Abdullah Efendi dönüp oturdukları masaya bakar ve bir gölge halinde uykuya dalmış bedenini görür Şaşkınlıkla bakan garsona “Aman uyandırmayın, sonra gelir alırım” (s.176) diyerek meyhaneden ayrılır. Abdullah Efendi’nin bedeninin masada kalması, okura arkadaşlarıyla meyhaneden çıkan ikinci varlığın Abdullah Efendi’nin ruhu olacağı düşüncesini verir. İlerleyen kısımlarda meyhanedeki bedenden ayrılan ikinci Abdullah’ın rüya ile karışık bir zihin bulanıklığı içinde yaşadıkları da gerçeküstü olaylarla dolu olduğu için bu ihtimal daha da kuvvetlenir. Hikâyenin sonlarına doğru Abdullah Efendi’nin bedenini bıraktığı meyhanede büyük bir yangın çıkar ve Abdullah Efendi’nin yanmış bedeni buradan alınarak bir cenaze töreni düzenlenir. Yazar, Abdullah Efendi’nin beden olan tarafını yok etmek suretiyle ruh olan Abdullah’ı öne çıkarmış olur. Abdullah Efendi- Abdullah ayrımı burada daha net görülür. Abdullah Efendi’nin “efendi” sıfatı hikâyenin birkaç yerinde kullanılmaz. (s.187-191). Bu ifade Abdullah Efendi’nin yanan bedeniyle birlikte yerini “Abdullah” ifadesine bırakır. Bu bölümler Abdullah Efendi’nin alt benliğinin öne çıktığı “gerçek” Abdullah Efendi’nin anlatıldığı kısımdır. Toplumun ona dayattığı ve topluluk içinde yaşamının gerektirdiği davranışları sergilemek zorunda olmayan bir Abdullah ile karşılaşılır. Kahramanın “Abdullah Efendi” olarak anıldığı kısımlarda onun alt ve üst benliğin çatışmalarının huzursuzluğu daha fazla fark edilir.

Abdullah Efendi’nin bedeninin ölümünden sonra, ikinci bir kişilik olan Abdullah, cenazesinde kendisi ile ilgili bir konuşma yapar. Bu uzun nutukta aşağıdaki kısım, Abdullah’ın hayata neden uyum sağlayamadığını vermesi bakımından dikkate değerdir. İlk Abdullah, hayatta birtakım şeyleri hep idealize ederek yaşamayı kurguladığı için mutsuzdur:

“(…) Abdullah Efendi büyük bir mistikti. Allahsız bir mistik. Aşk bu mistikliğin gayesi olmuştu. Fakat Abdullah, aşkı o kadar idealleştirmişti ki realitedeki manzarasına artık tahammül edemiyordu. O, istikrah yılanının topuğundan ölesiye sırdığı adamdı. İşte bu hayatın ikinci faciası...” (s.191)

Abdullah Efendi, güzel olan her şeyin gerçek hayatta bir karşılığı olmak yerine idealize edilmiş olmasını tercih eder. Onun içindeki iki benliğin çatışmasının sebeplerinden biri de bu mükemmeliyetçi yönüdür. Aşk başta olmak üzere birçok duygunun yukarıda da değinildiği gibi, realitedeki manzarasına tahammül edemez.

2.1.2. Güvensizliğin Oluşturduğu İkilik Durumu

Abdullah Efendi’nin en büyük korkuları insanlara duyduğu güvensizlikten gelir. Meyhanede gördüğü gövdesi masadaki erkekle, bacakları masanın altında bir başka erkeğin bıyığıyla konuşan kadın manzarası ona güvensizliğin resmi gibi gelir. Kadının gövdesinin üst kısmıyla alt kısmı arasında tavır olarak Abdullah Efendi’yi dehşete düşüren “korkunç”(s.164) bir ikilik durumu söz konusudur. Abdullah Efendi, eşyanın en az iki dili olduğuna inanır. Birincisi herkesin, sıradan bilincin kavradığı anlam, ikincisi ise sadece kendisinin bildiği ve gördüğü anlamdır. Masada erkekle oturan kadının ayaklarının başka bir masadaki bir erkekle “sevişmesi” anlamın çift yanlılığını gösterir. (Şahin 2012:401). Abdullah Efendi, kadının sevgilisini bu manzarayı görmeden önce şanslı bulur. Onu anlayan, dinleyen bir kadına sahip olduğu için adama gıpta eder. Ancak gördüğü manzara sonrası kadının güvenilmezliğini fark eder. Bu vurgulanırken Abdullah Efendi’nin korku ve dehşete kapılması biraz mübalağalıdır. Bunun sebebi, Abdullah Efendi’nin hikâye boyunca güven ve emniyet arayışı içerisinde olmasıdır. Hikâyenin bütün kurgusuna yayılmış bir güvensizlik duygusu söz konusudur. Bu güvensizlik tamamen Abdullah

Efendi'yi hedef almıştır. Abdullah Efendi'nin hikâye boyunca neyle karşılaşacağını bilememesi, alkolün tesiri ve rüyayla karışık bir şuurla gördüğü tuhaf durumlar onu derin bir güvenme ihtiyacına yöneltir.

2.1.3. İki Farklı Âleme Ait Olma Algısı

Hikâyede, Abdullah Efendi'nin korkularının da başlangıcı olarak belirttiği bir akşam vardır. Abdullah Efendi bunun üç yıl önce gerçekleştiğini belirtir. Odasında yalnız oturduğu bir akşam apartmanın çatısı uçar ve odasına yıldızlar dolar. O gecedan itibaren Abdullah Efendi “mavera ile arasında hiç de temenni etmediği şekilde kuvvetli ve derin bir münasebetin başladığını” (s.166) hisseder. Hayali sevgilisi bu mâvera âleminde gelmiştir. Bu âlem, “çok yüksek, büsbütün başka ve erişilmez[dir]” (s.167). Bu âlem, yazarın pek çok kez eserlerinde aşk ve sevgili gibi ulvileştirdiği muğlak bir âlemdir. Abdullah Efendi, bu âleme vâkıf olmaktan çok korkmasına rağmen karşı konulamaz bir saikle kendini buraya ait hisseder. Aynı zamanda dış dünyaya da uyum sağlamak zorundadır. Bu da bir ikilik oluşturur.

3. KADIN VE CİNSELLİK

Tanpınar'ın eserlerinde kadınların yüceltilmiş varlıklar olarak ele alındığı görülür. Çoğunlukla edilgen durumdadırlar. Seküler hayatın içinde varlık göstermezler. Hayatın süfli ve sıradan meşgalelerine kafa yormazlar. Abdullah Efendi'nin Rüyaları'nda ise kadına iki türlü bir yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri, Tanpınar'ın bu dünyaya ait olmadığını vurguladığı ve yücelttiği kadın profilidir. Bu kadın, Abdullah Efendi'nin yalnız başına yatağında uzanırken evinin çatısının uçtuğu ve içeriye yıldızların dolduğu bir gecede içeri girdiğini hissettiği, hayalini kurduğu olmayan sevgilidir.

Bir başka kadın tipi de daha çok cinsellik ve şehvet vurgusuyla öne çıkardığı kadın tipidir. Hikâyede cinsellik vurgusu kelimelerle kendini göstermez. Ancak şehvet duygusunun hikâye boyunca Abdullah Efendi'nin hislerine yön verdiği görülür. Abdullah Efendi hikâye boyunca sahip olduğu korkular ve vehimlerden uzaklaşmak için şehvet duygusuna sığınır. Kadın, onun için unutmanın bir yoludur:

“(…)Unutmak lazımdı; bir kiri üzerinden atar gibi unutmak... Birdenbire «bir kadın olsa» diye düşündü. Şüphesiz ki bir kadın, güzel bir kadın bütün bunları, hasta kafasının bu manasız vehimlerini kendi çıplak ve anlayışlı, basit fakat tabiat kadar düzgün hakikatiyle unutturabilirdi. Ve Abdullah Efendi birdenbire arzusunun tenine sıcak bir demir gibi yapıştığını, damarlarında ağır kokulu bir mevsim gibi dolaştığını hissetti; kolları acayip bir iştahla gerindi, kendini yalnız, yapayalnız buldu.” (s173)

Tanpınar, cinsellik vurgusu yaparken daha çok “şey”leri konuşurmayı tercih eder. Hikâyedeki cinsellik vurgusunun “şey”ler üzerinden ilerlemesi, metni farklı kılan özelliklerden biridir. Abdullah Efendi'nin meyhanede gördüğü sevgilisiyle konuşan kadının masanın altındaki bacaklarına bakarken gördüğü manzara, hiç kimsenin görmediği, sadece kendisinin görebildiği ikiliğin bir parçasıdır. Bu manzaradaki “arzu” vurgusu dikkat çeker. Tanpınar burada arzu kavramını nesnelere atfederek anlatır. “Şeyleri arzu temsili kılıp insana has beş duyuyu şeylerin özelliği kılmak, Tanpınar dilinin en çok görülen özelliğidir.” (Şahin 2012: 401).

Kadın ve cinselliğin hikâyede ele alınışında dikkat çeken vurgulardan biri de Tanpınar'ın gittiği randevuevlerinde çalışan kadınların tamamının gayrimüslim olmalarıdır. Denilebilir ki yazar, randevuevinde çalışmak gibi süfli bir iş için Müslüman ve Türk kadın karakter oluşturmayı tercih etmez. Randevuevinde çalışan kadınların isimleri “Marika, Eleniça, Asimenya, Kalyopi, Artemisa, Bareşkevi...” (s.178) gibi gayrimüslim isimleridir.

Abdullah Efendi, hikâye boyunca yoğun bir şekilde fark edilen şehvet duygusunu hikâye boyunca gideremez. Her seferinden tuhaf bir durum buna engel olur. Arkadaşlarıyla gittiği ilk randevuevinde odada gördüğü zembildeki ihtiyar, ona ürkütücü gelir. Bir el ayası kadar kalmış yüzünü senelerin “kemire kemire âdeta bir sünger yahut daha iyisi kuru ve çürük bir ceviz haline getir[diği]” (s.178) ihtiyarın ürkütücü sesi ve konuşması Abdullah Efendi'yi o randevuevinden kaçıtır. Kapının önünde gördüğü arkadaşları birbirlerine “muvaffakiyetlerini anlat[ırken]”(s.179) o, amacına ulaşamamıştır. Gittiği ikinci randevuevinde birlikte olacağı kadınla çekildikleri odada kadının bebeğinin uyuyor olması Abdullah Efendi için münasebetsiz bir durumdur ve o bu duruma itiraz etse de kadın, çocuğu odadan çıkarmaz. (s.180) Ayrıca, “arzunun bütün uzviyetinde bir iksir gibi dolaştığı” (s.181) esnada Abdullah Efendi, kendisini dehşete düşüren bir başka durumla karşılaşır. Abdullah Efendi, randevuevindeki ecnebi kadının “ipekten ve tülde yapılmış elbiselerini teker teker çıkarıyor, yavaş yavaş ve parça parça

bu taze kadın vücudunu keşfediyor, daha doğrusu arzunun yaratıcılığının arttırdığı muhayyilesiyle onu yeni baştan yaratıyor[ken]" (s.181-182) genç kadının keskin bir çığlık atarak takma olan göğsünün yerinde olmadığını söyler. Bu olay da onu dehşet içinde bırakır. Abdullah Efendi'nin şehvet arzusu amacına ulaşamadığı için yarım kalır. Hikâye boyunca, Abdullah Efendi'nin gideremediği şehvet duygusuna susuzluk da eşlik eder:

"Bir köşe başında durdu. Susamıştı. Bütün gırtlığı yanıyordu. Fakat buna ehemmiyet vermedi. Bu saatte kimden su isteyebilirdi? Bütün evler uykuya kapanmıştı." (s.185)

Bu susuzluk da hikâye boyunca bir türlü giderilemez. Hikâyenin sonlarına doğru, bu giderilemeyen şehvet duygusu âdeta yalnızca susuzluk üzerinden ilerler:

"Çok yorgundu ve deminden beri duymadığı bir susuzluk içinde kavruluyordu. «Bir bardak su bulabilsem...» diye düşündü."(s.205)

"(...) Şimdi biraz su bulabilsem. Bana bir parça su verecek birini görsem..." (s.205)

Susuzluğunun en dayanılmaz olduğu anda duyduğu su sesi de onun yaşadığı bu duyguyu okura daha çok fark ettirir:

"Birdenbire kulağına açık kalmış bir musluk sesi, bir su şırlıtısı geldi. İlerledi, bir kapıyı açtı; bir başka odaya girdi. Hiçbir yere bakmadan ortadaki masanın üstünde kenarları buğulanmış sürahiye doğru koştu. Koyu lacivert örtülü masanın üstünde billur sürahi, imkânsız derece koyu kadife bir arşın ortasında bir güneş gibi parlıyordu. Büyük bir sevinçle sürahiyi yakaladı ve boşaltacak bir bardak aramak için etrafına bakındı." (s.206).

Abdullah Efendi tam bu suyu içeceği sırada orada beliren yedi sekiz yaşlarındaki çocuk, Abdullah Efendi'yi dehşete düşürür. Haddizatında bu manzara dehşet verici değildir, ancak Abdullah Efendi bundan ürker. Çocuk, Abdullah Efendi'nin suyu içmemesi için onunla konuşur. Daha sonra tepinmeye başlar ve bu şekilde suyu içmesine engel olur. Susuzluk duygusu hikâyenin sonuna kadar sürer ve sonunda küçük çocuk sürahiyi camdan fırlattığı için Abdullah Efendi bu sudan içemez. Hikâye boyunca bir arayış içinde olan Abdullah Efendi, aradığı hiçbir şeyi elde edemeden hikâye sonlanır. Hikâyenin sabaha karşı sonlanması Abdullah Efendi'nin hiçbir şey elde edemese bile, onu dehşete düşüren manzaraların tamamını gece yaşadığı için, kısmen rahatlamış olabileceği gibi bir algı oluşturur. Hikâye: "Abdullah, 'biçare budala' diye onu azarlamak istedi, fakat hiçbir kelime söylemedi, sadece pencereye koştu, sokağa baktı. Fakat kirliliğin bir sabahın aydınlattığı yolda ne billur sürahi parçası ne de küçük su birikintisi vardı. Sadece son derece muzdarip ve yorgun halli bir adamın ağır adımlarla köşeyi döndüğünü gördü. Ona öyle geldi ki bu, kendisi, yani Abdullah Efendi idi." (s.208).

İfadeleriyle sona erer. Bu durum bir taraftan hikâyenin bir rüya mı gerçek mi olduğu konusunda belirsizlik sağlamıştır. Yazar hikâyede "anlam boşlukları bırakmış, okurun duygu ve düşünce dünyasında bütün bir öykünün yeniden yaratılmasını sağlamıştır." (Arseven 2010:108) hikâyenin bir yönü budur. Öte taraftan hikâyenin sonu, rüya da olsa gerçek de olsa okuyucuda, Abdullah Efendi'nin kısmen de olsa anlatı boyunca gördüğü korkunç manzaralardan kurtulmuş olabileceği hissini uyandırır.

4. SONUÇ

Abdullah Efendi'nin Rüyalari hikâyesi, alışılmış hikâye kurgularından farklı kurgusu ile dikkat çeker. Belli bir olayın anlatılmadığı hikâyede rüya, bilinç akışı, mazi, hal gibi kavramlar üzerinden anlatılan bir huzursuzluk söz konusudur. Obsesifliği yüzünden bütün hayatını korku ve vehimlerle geçirmek zorunda kalan Abdullah Efendi'nin sıra dışı hikâyesi onun bilinçaltının gün yüzüne çıkarılmasıyla karmaşık bir hale getirilir. Alt ve üst benliğini derin çatışmasını yaşayan Abdullah Efendi, hayatta tutunamamış bir karakterdir. Hikâyenin geçtiği mekânların meyhanesi ve randevuevleri olması Abdullah Efendi'nin bu durumunu daha da öne çıkarır. Düzensiz bir hayatın işareti olarak görülebilecek bu mekânlar yalnız olan Abdullah Efendi'nin bu yalnızlığını geçici olarak unuttursalar da ona huzur vermezler. Hikâye boyunca Abdullah Efendi'nin gittiği bu mekânlarda ona eşlik eden duygu, dehşettir. Hikâyenin ilk mekânı olan meyhanede yan masadaki kadın ve erkeğin sadakatsizlik ve ikiyüzlülüğünü temsil eden manzara, ilk gittiği randevuevinde zembilde gördüğü ihtiyar, ikinci gittiği randevuevinde bir göğsü takma olan kadın ve son olarak girdiği boş evde gördüğü yedi sekiz yaşlarındaki çocuk Abdullah Efendi'yi müthiş derecede korkutur. Abdullah Efendi, bütün mekânlardan ürpererek ayrılır.

Bu korkulardan kimi görünürde mübalağalı ve gereksizdir. Özellikle en son girdiği boş evde gördüğü küçük çocuktan korkması çok anlaşılabilir değildir. Ancak onun, bütün hayatını vehim ve korku üzerine kurgulamış obsesif bir kişilik olduğu düşünüldüğünde korkularının kaynağının karmaşık ve huzuru bulamamış mizacıyla ilgili olduğu daha iyi anlaşılır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, K. (1944), Abdullah Efendi'nin Rüyalari, *Ülkü*, S:68, 1Temmuz, s.18-20.

ARSEVEN, T. (2010), Benlikten Kaçışın Öyküsü: Abdullah Efendi'nin Rüyalari, *Folklor/Edebiyat*, C:16 S:61, s.105-120.

BRENNER, C. (1998), *Psikanaliz/ Temel Metinler*, (Çev. Işık Savaşır), Ankara: HYB Yayıncılık.

CEBECİ, O. (2004), *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.

GUNTRİP, H. (2003), *Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik*, İstanbul: Metis Yayınları.

ŞAHİN, İ. (2012), *Ahmet Hamdi Tanpınar Haz ve Günah*, İstanbul: Kapı Yayınları.

TANPINAR, A. H. (1998b), *Beş Şehir*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TANPINAR, A. H. (1998a), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TANPINAR, A. H. (1983), *Hikâyeler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.